

**EDEBİYATIN KAYNAĞI OLARAK EDEBİYAT:
SELİM İLERİ ROMANCILIĞI**

*Alpay Doğan YILDIZ**

ÖZET

Edebî ürünler değişik şekillerde bir başka edebî ürünün içerisinde yer alabilir, o ürünün oluşumuna yön verebilir. Selim İleri; 1990 sonrası yazdığı bazı romanlarında kimi edebî ürünleri romanına malzeme yapar. Osmanlı'nın son dönemlerinde-Cumhuriyet'in ilk yıllarında eser vermiş Türk edebiyatının belli başlı yazarları, yazarların dönemlerindeki sosyal ve siyasî ilişkiler, eserlerdeki itibarî dünya onun romanlarına malzeme olur. Selim İleri bunu *geçip giden bir dönemi, kaybolan bir kültürü, nankörce yaklaşılan geçmiş edebiyatımızı yeniden yaşatma isteği* ile yapar. Bunu yaparak bir bilinç oluşturmak ister. Selim İleri romanlarında edebiyatın romana malzeme yapılması roman türünün sınırlarını da zorlar.

Anahtar Kelimeler: Selim İleri, Türk romanı, romanın kaynağı olarak roman, metinlerarasılık

**LITERATURE AS A SOURCE OF LITERATURE:
SELİM İLERİ'S NOVELS**

SUMMARY

Literary works can take place in another literary work in different ways, and they can direct its formation. Selim İleri uses some literary works in some of his novels which he wrote after 1990. Known headed writers of Turkish literature who wrote in the late Ottoman period and early Republic period, social and polictical relations

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi
alpaydogan@gop.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

in those writers' period and conventional world in these works became materials for his novels. Selim İleri does this because he wants the resurrection of a past period, a lost culture and a past literature that was approached ungratefully. He wants to form a conscious. Using literature as a material for novel in selim İleri's novels puts pressure on limits of novel genre.

Key Words: Selim İleri, Turkish Novel, novel as a source for novel, intertextuality.

“Edebiyatın kaynağı nedir?” sorusuna verilecek en genel ve en doğru cevap için “Edebiyatın kaynağı insandır, insana dair her şeydir?” demek yanlış olmaz. Edebiyat insan için vardır. Edebiyat; insana dair şeyleri, insanlar için, insanlar tarafından anlatır. Anlatım vasıtası olarak dili tercih eden edebiyatın anlatımında belli biçim(tür)leri kullandığı, bu biçimlerin zaman içinde değişerek devam ettiği, birbirlerinden etkilendiği bilinir. Edebî türler zaman içinde değişimlere uğrasalar da türlerin özlerindeki yapılanışı devam ettirdikleri söylenebilir. Edebî türlerden biri olan roman da zaman içinde değişime uğramış; ancak özündeki temel yapılanışı korumuştur. Romandaki değişmeyen temel yapı, insana dair bir hikâyenin mensur olarak etraflı bir şekilde anlatılmasıdır. “Olay örgüsü temelinde kurulan dinamik bir tür”¹ olan romanın değişen, değişmeye devam edecek yönü ise hikâyenin anlatımına imkân veren anlatım biçimlerine tasarruf şekli ile yazarın gerçeklik algısındaki değişimler, bu değişimlerin roman dünyasına yansımalarıdır.

Bir insan hikâyesi, bu hikâyenin merkeze aldığı bir mesele merkezinde çok söz söylemek isteyenlerin tercih ettiği bir türdür roman.² Roman, anlatılan hikâye vasıtasıyla gündeme getirilen

¹ Mikhail Bakhtin, **Karnavaldan Romana**, Çeviren: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, I.Basım, İstanbul 2001, s. 172.

² Burada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sözlerini hatırlamak gerekir: “Şiir söylemekten ziyade bir susma işidir. İşte o sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarımda anlatırım.” “Antalyalı Genç Kıza Mektup”, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1996, s. 352.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

konu(lar) etrafında çok söz söylemeye, ilgili konuyu etraflıca ele almaya müsait bir tür oluşunun yanında değişik edebî türlere, anlatım biçimlerine ait yapıları bünyesine alabilen bir oluşumdur. Mehmet Tekin'in ifadeleriyle söylemek gerekirse, diğer edebî türlere kıyasla özümleme gücü yüksek bir tür olan roman, roman dışından aldıklarını *kendi prizmasından geçirerek* sanat bağlamında yaşantıya dönüştürür.³ "Roman bir bütün olarak, biçim bakımından çok-biçimli, söz ve ses bakımından da çeşitlilik sergileyen bir fenomendir." diyen Mikhail Bakhtin, romanın bünyesinde farklı heterojen biçimsel bütünlüklerin bulunabileceğine işaret eder. Şöyle devam eder Bakhtin: "Bu heterojen biçimsel bütünlükler, romanın parçası oldukları andan itibaren, yapılanmış sanatsal bir sistem biçimlendirmek üzere bileşir ve bir bütün olarak yapıtın daha yüksek biçimsel bütünlüğünün hâkimiyetine girer (hâkimiyetine giren bütünlüklerin tek başına hiçbirleriyle bir tutulamayacak bir bütünlüktür bu). Bir tür olarak romanın biçimsel benzersizliği tümüyle, hâkimiyet altına alınmış ama yine de görece özerk olan (hatta zaman zaman farklı dillerden oluşan) bu bütünlüklerin, tüm yapıtın daha yüksek bütünlüğüyle bileşmesine dayanır: Bir romanın biçemi, romanın içerdiği biçemlerin bileşiminde bulunur..."⁴

Değişik heterojen bütünlükleri kendi prizmasından geçirecek bir hikâyenin nakledildiği sanatsal bir yapı oluşturan romanın hikâye naklediş tarzında zaman içerisinde değişimler gözlendiği gibi, roman etrafındaki insanın (romanı oluşturan, romanın sunulduğu, romanda hikâyesi anlatılan... insan) gerçeklik algısında da zaman içinde değişimler olmuş, bu değişimler roman dünyasına yansımıştır. Sanat eserinin içinde bulunduğu koşulların bir ürünü olduğunu söyleyen Yıldız Ecevit, dönemin egemen gerçekçilik anlayışının sanat ürününün gerek biçim gerekse konu/motif düzenlemelerinin oluşmasında ana belirleyici olduğunu belirtir.⁵ Ecevit, roman estetiğindeki en önemli biçimsel/yapısal kırılmanın 20. yüzyıl başlarında gerçekleştiğini söyler: Bu tarihe kadar okur, kendi dünyasının fiziksel koşullarına benzer bir dünyadaki kişile-

³ Mehmet Tekin, **Roman Sanatı I**, Ötüken Neşriyat, 4.Basım, İstanbul 2004, s. 243.

⁴ Mikhail Bakhtin, **a.g.e.**, s. 36-37.

⁵ Yıldız Ecevit, **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2001, s. 17-18.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

rin başlarından geçen -çoğunlukla- somut olayların öyküsünü okur. Bu romanlar, okurun rahatlıkla izleyebileceği bir öykü anlatırlar. Yazar bunu dış dünyayla örtüşen nesnel bir anlatım tutumuyla yapar. 20. yüzyıla kadar gelen metinler Aristo'dan beri gelen yansıtmacı/mimetik estetiğin dünyasında yaşam bulurlar. Bu dünyada soluk alan romanın ana kurgu ilkesi *içerik öykülemektir*. Yirminci yüzyıl estetiğinin ana taşıyıcılarından biri *insanın gerçeğe yabancılaşması* olgusu olur. Anlamakta güçlük çektiği bir dünyayla kendini özdeşleştirmekte zorlanan, ona yabancılaşan insan, yabancılaşmayı sanatsal boyuta taşır, onu bir kurgu tekniğine dönüştürür. Yeni roman biçimci estetiğin uç noktasında filizlenir; 20.yüzyıl edebiyatı, sanat düzleminde kurguyla/teknikle/yapıyla oynanan bir oyuna dönüşür. Başlangıcından itibaren genelde *gerçekçi* bir çizgi izleyen ve başat eğilimi *toplumsallık* olan Türk romanı söz konusu estetik devrimle yetmiş sonrasında tanışır. ⁶

1970'lerin sonundan itibaren Türk romancılığında kendisinden söz ettirmeye başlayan, klâsik roman kurgusuyla/tekniğiyle/yapısıyla oynayan, şüphesiz bunu anlattığı gerçeklikle bağlantılı olarak yapan romancılardan biri de Selim İleri'dir. Selim İleri, ilk romanı Destan Gönüller ve peşinden gelen Bodrum Dörtlemesi'nden (**Her Gece Bodrum, Ölüm İlişkileri, Cehennem Kraliçesi, Bir Akşam Alacası**) itibaren "yazarın dış dünyayı yansıtan nesnel bir tutumla yaptığı, okurun rahatlıkla izleyebileceği, dün-bugün-yarın zincirinin zamandizimsel art ardalığı içinde"⁷ öykü anlatan klâsik roman estetiğinin dışında bir anlatım tarzını benimser. Yazar, sonraki romanlarında "Türk edebiyatında yenilikçi romanın çok boyutlu bir yayılım içine girdiği seksenli-doksanlı yıllarda, *gelenekseli aşan* ögelerin yoğunlukta olduğu metinler" yazan⁸ romancılardan biridir. Gelenekseli aşan ögelerin yoğunlukta olduğu romanlar yazma bakımından aynı dönemde pek çok romancı ile ortak paydada buluşan Selim İleri, 1990'ların başında itibaren yine gelenekselin dışında olan; ancak gelenekselin dışında olmak ortak paydasında buluştığı diğer romancılardan ayrılan bir roman gerçekliğine, bu gerçekliğe bağlı olarak farklı bir roman yapılına kapı açar.

⁶ Yıldız Ecevit, *a.g.e*, s. 33-38, 83-85.

⁷ Yıldız Ecevit, *a.g.e*, s. 34.

⁸ Yıldız Ecevit, *a.g.e*, s. 92-93.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Yazarın ilki 1991, sonuncusu 2008'de yayımlanan, "Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar" serisi (**Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın** 1991, **Gramofon Hâlâ Çalıyor** 1995, **Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver** 1997, **Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin** 2000, **Daha Dün** 2008) altında yayımladığı beş roman ve söz konusu serinin ilk kitabından sonra yayımlanan, yapı ve içerik olarak seri ile tamamen örtüşen; fakat nedense bu seri içinde zikredilmeyen **Kırık Deniz Kabukları** (1993), roman gerçekliğinin oluşumu, bu gerçekliği besleyen malzemenin niteliği açısından gelenekselin dışında olan romanların da dışında bir görünüm arz eder. Bu romanların malzemesi "geçmiş zaman"dır. Geçmişin genelde edebiyata, özelde ise romana malzeme olması alışılmamış bir durum değildir. Selim İleri'nin yaptığı ve alışılmamış olan roman dünyasına taşınan geçmiş zamanın içerisine geçmişte oluşturulmuş itibarî roman gerçekliklerinin de geniş bir hacimde yerleştirilmesidir. Türk edebiyatı Selim İleri'nin söz konusu romanlarıyla birinci dereceden kaynağı yine edebiyat olan "gelenekselin dışında" edebî ürünlerle tanışır. Buradaki "gelenekselin dışında" nitelemesiyle iki şey kastedilmektedir. Birincisi, Selim İleri bu ürünlerle edebiyatı da edebiyata/romana malzeme yaparak alışılmış roman geleneğinin dışında bir roman gerçekliği oluşturma yoluna gitmiştir. İkincisi, edebiyatın edebiyata malzeme olmasıdır ki bu durum aslında geleneğin içinde vardır.⁹ Fakat, Selim İleri'nin roman geleneği içinde yaptığı alışılmış değildir.

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın'da Nilgün; Kırık Deniz Kabukları'nda Aşk-ı Memnû, Eylül, Nur Baba, Daha

⁹ Meselâ klâsik edebiyatımızda belli konuların farklı şairler tarafından tekrar tekrar ele alındığı bilinir. Leylâ ve Mecnun hikâyesi değişik şairler tarafından yazılmıştır. Hikâyeyi sonra yazan şairlerin önceki yazılanlardan hiç haberdar olmaması düşünülemez. İskender Pala, Türk edebiyatında otuzdan fazla şairin Leylâ ve Mecnun hikâyesini yazdığını, hikâyenin "yeniden üretilip, yeniden yorumlandığını" söyler. (İskender Pala, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayanları, Ankara (Tarihsiz), İskender Pala, Leylâ ve Mecnun, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 27, Ankara 2003, ss. 162-164.

Yine divan edebiyatındaki "nazire" geleneği ve "terbi, tahmis, taştır" gibi nazım biçimlerinin başka bir şairin şiirinden yola çıkarak oluşması, edebiyatın edebiyata kaynaklığı olarak değerlendirilebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Dün'de *Kiralık Konak...* romanları daha onlarcası sayılabilecek edebî metinle birlikte Selim İleri'nin romanlarına malzeme olur, bu romanların dünyasında ağırlıklı bir yer işgal ederler. Başta roman olmak üzere birçok edebî metni doğrudan ya da dolaylı olarak kendi oluşturduğu roman dünyasına taşıyan İleri; bu metinleri oluşturan yazarları, bu yazarların dönemlerini, bu dönemler içindeki sosyal ve siyasi hayatı da roman dünyasına taşır.

Meselâ yazarın son romanı **Daha Dün'**e taşınan *Kiralık Konak*'la ilgili, bu romana "nice zamanlar vurgun yaşadığını" söyleyen (s.71) romanın anlatıcısı şöyle düşünür: "Hakkı Celis, trajik toplumsal çöküşün -imparatorluk çöküyordu- ortasında, hem herkese, özellikle Seniha'ya bağımlı, hem de herkesten bağımsız, Seniha tarafından dışlanmış, yapayalnız yaşıyordu. Onun bu hallerini kendime çok benzetirdim. ...'Pek ağırbaşlı ve mahcup tavırlı' bu genç adam, Seniha'nın dramında, Faik Bey'in karşıtı gibiydi. Faik Bey, yakışıklı erkek, kadıncıl, ten zevklerine adam akıllı düşkün, kumarbaz ve serseri; Hakkı Celis'se, romantik, şair ruhlu, mazlum ve yumuşakbaşlı. Zaten Yakup Kadri, böylesi kimlik karşıtlıklarını bütün yapıtında koruyacak, hemen her romanında, Hakkı Celis'i andırır kişilikler gereksinecekti. Onunla, *Hüküm Gecesi*'nin Ahmet Kerim'i, *Sodom ve Gomora*'nın Necdet'i, *Ankara*'nın Neşet Sabit'i arasında benzerlik, hatta özdeşlik, birdeşlik kurabiliriz" (s.71-72).

Daha Dün'deki bu anlatıcı tipi (okurunu okuduğu romanların dünyasına götüren, bu romanları değişik açılardan yorumlayan, bu romanlarla diğer romanlar arasında, romanlarla romanın yazarı, romanın yazıldığı sosyal/siyasî ortam arasında... ilişkiler kuran anlatıcı tipi) "Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar" dizisindeki romanların ve **Kırık Deniz Kabukları**'nın ortak noktalarından biridir. Söz konusu romanlarda geniş yer tutan bu tür satırlar ilgili romanlar ve edebiyat çevresi üzerine birer deneme, eleştiri gibi de okunabilir.

Bilindiği gibi *Eylül* romanında Suad ile Necip ilişkisi çerçevesinde Batı müziği önemli bir yer tutar. **Kırık Deniz Kabukları**'ndan alınan şu satırlar, anlatıcının eserlerini okuduğu yazarların birbirleriyle ilişkilerine, eserlerinde dile getirdikleri itibarı gerçeklikler ile kendi hayatlarındaki gerçekliklere dairdir: (Mehmet Rauf ile Halid Ziya) "Beyoğlu'ndan geçiyorlarmış. Odeon tiyatrosu"

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

sunun kapısındaki bir ilan Halid Ziya'yı bir an büyülemiş. Bu bir zamanlar İzmir'de görüp ağladığı 'Un ballo in Maschera' adındaki güzel operanın ilânıymış. Halid Ziya Bey arkadaşına sormuş: 'Operadan hoşlanırsınız mı?' Mehmet Rauf 'her vakitki gibi' kıpkırmızı kesiliyordu. Onun kıpkırmızı kesilişlerini öğrenir öğrenmez, kızarıkların sarışınlarla özgü bir ten alevlenişinden mi, yoksa utangaçlıktan mı ileri geldiğini kestirmeye çalışmışım. *Aşk-ı Memnu* romancısıysa, hafiften alaycı, gönül rahatlığıyla, Mehmed Rauf'un 'ömründe bir kere olsun opera görmediğini söylemek' ağrına gittiği için kızarıp bozardığını düşünüyordu" (s.64).

Daha Dün ve **Kırk Deniz Kabukları**'ndan yapılan bu alıntılarda olduğu gibi romanların anlatıcısına ait onlarca okuma tecrübesi okurla paylaşılır, tartışmaya açıktır. Selim İleri okuru, bu yargıları kendi okuma birikimi doğrultusunda değerlendirir, bunlara katılır ya da katılmaz. Okur isterse söz konusu yargılara kaynaklık eden eserlere kendisi gider. Selim İleri'nin edebiyatın içine edebiyatı yukarıdaki alıntılarda olduğu şekilde taşıması okura bu imkânı verir. İsteyen okur, kendi Yakup Kadri okumalarından hareketle **Daha Dün** anlatıcısının yargılarını değerlendirebilir. **Kırk Deniz Kabukları**'ndan alıntılanan örnekteki tarzda ise biraz daha fazla bir çaba ile anlatıcının değerlendirmelerine kaynaklık eden edebî kaynağa ulaşılabilir.¹⁰

¹⁰ Romanın anlatıcısının roman yazarlarının hayatlarındaki gerçekler ve romanlarındaki gerçekler çerçevesinde aktardığı (Eylül'de Batı müziğinden bol bol bahseden Mehmet Rauf'un gerçek hayatta aslında bu müziğe pek de yakın olmadığını anlatmak için) bu ifadelerin kaynağı Halid Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl*'i olmalıdır: "...böyle bir seyran dönüşünde Beyoğlu'ndan geçiyorduk, Odeon tiyatrosunun kapısında bir ilan beni cezbedi. Şehre yeni gelmiş bir İtalyan opera kumpanyası o akşam Verdi'nin bir eserini, İzmir'de birkaç kere görüp bayıldığım Un ballo in Maschera (Maskeli Balo) ismindeki güzel operasını verecekti. Mehmet Rauf'a döndüm: -Operadan haz eder misin? Ber mutak kıpkırmızı oldu. Ömründe bir defa opera görmediğini söylemek büyük bir ayıbı itiraf etmek gibiydi." İki arkadaş oyunu seyretmeye başlar. Halid Ziya "mestane bir gaşy içinde" iken "teessürüne teşrik için" kendisine döndüğü, "ileride Garp musikisinin içinde boğulmak istercesine senelerce yüzecek" Mehmet Rauf'un mışıl mışıl uyuduğunu "hayretle" görür. **Kırk Yıl**, Özgür Yayınları, (Yeniden düzenlenmiş) I. baskı, İstanbul 2008, ss. 565-566.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Selim İleri romanları anlatıcısı, edebiyatı edebî dünyaya malzeme yaparken edebî kaynaklarından her zaman doğrudan söz etmez. Edebî malzemeyi bazen kaynağını/gerçekliğini sezdirecek tarzda roman dünyasında kullanır: **Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın**'ın anlatıcısı; lisedeki hocası, kendisinden ısrarla "Bay Geçmiş Zaman Yazarı" (s.169) diye söz açtığı için adı öylece kalan Geçmiş Zaman Yazarı'ndan okuduklarını, bu okumaların kendisinde uyandırdığı duyguları okurla paylaşır: "...Geçmiş Gecelerde Boğaziçi Boğaziçi sularında geçip giden kayıkların izi kalmaksızın silinen belirsiz yollar bıraktığını söylüyordu ve bunları söyleyerek Geçmiş Zaman Yazarı herhalde dergâhı mutsuzluk olanların kavrayacağı bir sır vermiş oluyordu. ...Geçmiş Zaman Yazarı '...asıl beklediğimiz,' diye yazıyordu, 'büyük bir aşkın vuslatından ibarettir. Unuttuk muyduk ki biz yalnız bu aşk için yaşarız, bizim için saadet yalnız onun vuslatıyla mümkün olabilir ve hatta, ondan gelecek olsa, ölüme bile razıyız?' "(s.192). "Geçmiş Zaman Yazarı'nı eğile kalka bulduğu bir başka kitabının, sözeğlimi *Fatin Bey ve Biz*'in sayfalarını karıştırırken" gördüğünü, hayal ettiğini söyleyen anlatıcı karakter şunları söyler: "Fatin Bey aslında bütün girişimlerinin iflâsla sona ereceğini biliyor, Geçmiş Zaman Yazarı ise *Fatin Bey ve Biz*'de, onu, bilmiyormuşçasına, hayallerinden hoşnutmuşçasına, bütün ömrü boyunca hayal kurmaya razıymışçasına gösteriyor; Fatin Bey'i hiç olmazsa basılı bir kitapta mutlu kılmaya uğraşıyordu." (s.194,206).

Bu alıntılarda da görüleceği üzere Selim İleri anlatıcısı, malzemesinin edebî gerçeklikteki yerinden doğrudan söz etmeden; ancak ilgili okurun malzemenin gerçekliğini rahatlıkla tanımlayabileceği sezdirmelele edebiyatı eserine malzeme yapar. "Geçmiş Gecelerde Boğaziçi" ifadesi belli bir edebî donanımı olan okuru "Boğaziçi Mehtapları"na, "Fatin Bey ve Biz" ise "Fahim Bey ve Biz"e götürmekte, böylece Geçmiş Zaman Yazarı'nın Abdülhak Şinasi Hisar olduğu ortaya çıkmaktadır.¹¹

¹¹ **Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın**'ın anlatıcısının Geçmiş Zaman Yazarı'nın Geçmiş Gecelerde Boğaziçi adlı eserinde dile getirdiğini söylediği yukarıdaki ifadeler ("...Unuttuk muyduk ki biz yalnız bu aşk için yaşarız, bizim için saadet yalnız onun vuslatıyla mümkün olabilir ve hatta, ondan gelecek olsa, ölüme bile razıyız.") **Boğaziçi Mehtapları**'nın "Tabiat Sevgisi" bölümünün sonundadır (s. 32). **Mavi Kanatlarınla...**'da Geçmiş Gecelerde Boğaziçi'ne ait olduğu söylenen "Bütün bu şarkılar hep aşk üze-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Selim İleri'nin edebî gerçekliği başka bir edebî esere malzeme yapma biçimlerinden biri de şöyledir: İleri, bir yazarı -yazarın eserlerini, yaşadığı dönemdeki ortamı...- roman kişisi olarak merkeze alır, bu yazardan hareketle bir dönemin atmosferi kurgular. Bu kurgulama tarzında roman kişisi belli bir tarihî kişilikten mülhem olsa da romandaki kişiliğinde kurgu/hayalî olan taraf daha fazladır. Selim İleri bu tarzı **Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver**'de dener. Romanın karakteri Cemil Şevket Bey, Nahit Sırrı Örik realitesinden mülhemdir. Ancak burada Nahit Sırrı'nın edebiyata kaynaklığı, **Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın**'da Abdülhak Şinasi Hisar'ın Geçmiş Zaman Yazarı ismiyle ve eserlerinin bahsedilen isimlerle (Fatin Bey ve Biz, Geçmiş Gecelerde Boğaziçi...) ya da Kırık Deniz Kabukları'nda Halid Ziya'nın ve eserlerinin doğrudan kendi isimleriyle edebiyatın kaynağı olmasından daha farklıdır. Ahmet Oktay'ın ifadeleriyle, "Cemil Şevket Bey, Selim İleri ne kadar göz önünde bulundurmuş ve esinlenmiş olursa olsun, asla Nahit Sırrı Örik değildir." Yazar dış dünyaya ait realiteyi roman dünyasında *öznelleştirilmiş gerçeklik kalıpları* içinde anlatmıştır.¹²

Selim İleri, gerek "Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar" serisinde yazdığı romanların bazılarında gerekse bu seriye başladıktan sonra yazdığı; ancak bu seriye dahil olmayan romanlarında kendi eserlerine de gönderme yapar. Meselâ, **Gramofon Hâlâ Çalıyor**'da Moda semtiyle ilgili bir bölümde önceki romana gönderme yapılır: "Yazdıklarım, Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın'ın sayfaları arasında duruyor. Açıp baksam, Moda'yı, yaz gününü, denizi bir kez daha göremeyeceğimi biliyorum. Çünkü yazdıklarım hep solgun kaldı, silik, beceriksiz..." (s.40). Aynı romanda "Cemil Şevket Bey" başlıklı bölümde de benzer bir durum söz konusudur: "Bir gün bir tanıdığım, Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın'da, çocukluğumun Cihangir'ini anlatmama karşın, Cemil Şevket Bey'den hiç söz açmadığımı söyledi. 'Edebiyatçı Cemil Şevket o tarihlerde Cihangir'de oturmaz

rine müstenit bir hayat felsefesi gösteriyor..."(s. 212) şeklinde başlayan ifadeler, **Boğaziçi Mehtapları**'ndan (s. 137) aynen aktarmadır. **Boğaziçi Mehtapları**, Yapı Kredi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2008.

¹² Ahmet Oktay, **Selim İleri'nin Romancılığı ve Romanları; Şeytan Melek Soyтары**, Oğlak Yayınları, I. Baskı, İstanbul 1998, s. 131.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

mıydı? diye sordu" (s.71). Birinci tekil anlatıcı tarafından, yazarın kendi eserlerine yapılan bu tür göndermeler romanlarda anlatılanlar da (Anlatıcı bu romanlarda geçmiş zamanı; yaşadığı semtleri, bu semtlerdeki günlük hayatı, zihninde yer eden eşyaları, okuduğu kitapları, dönemin sosyal siyasal olaylarını anlatır.) düşünüldüğünde metne anı, deneme havası verir.

Roman teorisi, romandaki anlatıcı ile romanın yazarının aynı kişiler olmadığını söyler.¹³ Selim İleri'nin söz konusu romanları bu yargıyı hayli zorlarlar. Bu zorlama yazarın son romanı **Daha Dün**'de çok daha fazladır. Bu romanın "Başlangıç" başlıklı bölümünde anlatıcının söyledikleri, roman yazarının belli bir zaman diliminde yazdığı romanların yazılma macerasını anlattığı bir yazıdan, söyleşiden alınmış gibidir: "1989'da ya da 1990'da ayağımı kırmıştım. Şişli'de, Eksercioğlu Sokağın'daki çatı katında günler geçmek bilmiyordu. Günler, geceler, hep o ev içinde. ...O sıra, Refik Halid'in *Nilgün*'leri çıktı karşıma, yıllar sonra, yeniden. ...Nilgün'ün giysilerine özel bir önem vermişim. Can sıkıntısından -başka bir şey yazmak gelmiyordu içimden- Nilgün'ün giysilerini, tuvaletlerini -hepsi birbirinden şık- yazmaya koyuldum. ...Bu, giysiler, roplar, tayyörler, döpiyesler...*Mavi Kanatlarla Yalnız Benim Olsaydın*'ın ilk parçası oldu. Gerçi romanda dördüncü bölümdür. Bir 'çekirdek' oldu. *Mavi Kanatlarla*... ondan doğdu.

¹³ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yayınları, 5.Basım, Ankara 2000, s. 78. Yavuz Demir, **İlk Dönem Türk Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi**, Dergâh Yayınları, I.Basım, İstanbul 2002, s. 24.

Anlatıcıyı gerçek yazara yaklaştıran anlatıcı tipi, Selim İleri'nin son dönemde yazdığı, "Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar" serisi içinde yer almayan diğer romanlarında da vardır: **Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak** ve **Yarın Yapayalnız** romanlarında anlatıcıların adı Selim'dir. **Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak**'ın anlatıcısı; yazar Selim, Halid Ziya Uşaklıgil'in **Bir Acı Hikâye**'sinden de yola çıkarak yazdığı bir romanından söz eder (ss. 14-41). Selim İleri okuru, **Bir Acı Hikâye**'deki acı hikâyenin merkeze alındığı romanın **Kırık Deniz Kabukları** olduğunu bilmektedir. Diğer taraftan, **Yarın Yapayalnız**'ın anlatıcısı yazar Selim, 2001 yılı sonbaharında **Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak**'ın yayımlanışı üzerine bir okuru tarafından aranır (s. 28).

Yazarın okurunu önceki romanlarına göndermesi romancılığımızın daha başlangıcında Ahmet Midhat Efendi de görülür: Kemal Timur, "Romanlarında Eserlerinin Reklamını Yapan Bir Yazar: Ahmet Midhat Efendi", **Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları 5**, İstanbul 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

...*Mavi Kanatlarınla...*'yı *Gramofon Hâlâ Çalıyor* izledi. Roman sanatıyla haşır neşir yaşayıp da, Proust'tan etkilenmemek olası mı? *Gramofon Hâlâ Çalıyor*'da biraz *Sainte-Beuve'e Karşı'nın* havası essin istemiştım. Romanla denemeyi iç içe yazmaya çalışıyordum, birleştirmeye. Bazan yaşantımdan yola çıkıyordum ama, yaşantıya bir geçmiş uydurarak, sonrası da olacakmışçasına, bir gelecek kurarak... Ne var ki, *Cemil Şevket Bey*, *Aynalı Dolaba İki El Revolver ve Solmaz Hanım*, *Kimsesiz Okurlar İçin*, *Kayıp Zamanın İzinde'*ye ihanet eder. O ikisi Zola'ya da bir şeyler borçlu. Üstelik ilki, *Cemil Şevket Bey...*, varlığını Nahit Sırrı Örik'e borçlu. Yine de bir ırmak roman hayal ettim, bir üst başlığı gereksindim: *Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar*. Bir başka Proust hayranından, Ziya Osman Saba'dan, dayanamayıp çalarak; bkz.; *Gramofon Hâlâ Çalıyor*, baştaki Ziya Osman Saba alıntısı. *Cemil Şevket Bey Bey...*'den sonra -o romanda vurguladığım gibi- *Daha Dün*'ü yazacaktım. Gelgelelim Solmaz Hanım ısrar etti, kendi romanını yazdırdı." (ss.10-12).

Bu alıntıda da görüldüğü gibi yazar roman teorisinin söylediklerinin dışında bir şey yapmaktadır. Yazdığı hem romandır, hem anıdır, hem denemedir, hem eleştiridir. Anlatıcı romanın yazarından farklı olduğunu değil, aynı kişi olduğunu vurgular gibidir.¹⁴ "Tür ötesi bir tür olan roman hiçbir türe girmez ama hepsinden yararlanır." diyen Jale Parla'nın Rene Wellek'ten aktardığı şu ifadeler edebiyatta yaygınlaşmaya başlayan türler arası geçiş ve

¹⁴ Selim İleri, söz konusu romanların ortaya çıkış macerasını **Daha Dün** yayımlanmadan yapılan bir söyleşide benzer şekilde anlatır: "Ayağımı kırmıştım. çok küçük bir evde, bir çatı katında oturuyordum; çok sıcak oluyordu; ayağım kırık, hava sıcak, hiçbir şey yapamıyorum. Refik Halit Bey'in *Nilgün* romanını bir kez daha okuyayım dedim. Nilgün'ün tasvirleri, Refik Halit Bey'in Türkçesi beni bir kez daha büyüledi. ...bu tasvirlerden yola çıkarak bir deneme yazmaya karar verdim. Hesapta roman falan yoktu. Fakat yazdığım şeyin deneme de olmadığını, sanki bir romanın parçası gibi olduğunu fark ettim. Mavi Kanatlarınla *Yalnız Benim Olsaydın* hiç hesapta olmayan öyle bir yazıyla başladı ve romanın ortasında bir parça oldu. Yani hiç bilmeden bir romanın ortasını yazmışım ben. Sonra hem benim kişisel anılarımı hem geçip gitmiş bir dönemi hem kaybolan bir kültürü ve aynı zamanda bizim nankörce yaklaşmış olduğumuz geçmiş edebiyatımızı da yeniden yaşatma isteği diğer kitaplarda devam etti." Selim İleri ile Söyleşi, (Söyleşiyi yapanlar: Ethem Baran-Şaban Özüdoğru), **Bilimin ve Aklın Işığında Eğitim**, Haziran -Temmuz 2004, S. 52-53, s. 24.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Selim İleri'nin yazdığı roman tarzının yapısal anlamına işaret eder: "Zamanımızın hemen hemen bütün yazarlarında tür farklılıklarının bir önemi kalmamıştır. Sınırlar sürekli ihlal edilmekte, türler birleştirilmekte ya da iç içe geçmekte, eski türler atılmakta ya da dönüştürülmekte, yeni türler yaratılmaktadır."¹⁵

Alışılmış anlamdaki *metinlerarasılık* tarzında edebiyatın edebiyatı kaynaklığı ise Selim İleri romancılığında başından beri vardır. Yani bir metnin değişik işlevlerle ve ilişkilerle¹⁶ başka bir metne taşınması diğer birçok yazarda olduğu gibi Selim İleri'de de görülür.¹⁷ Belki *metinlerarasılık* açısından Selim İleri romanları biraz daha yoğundur. Meselâ **Yalancı Şafak** romanında başkişi Belma Esen'in ruh halini, hayata bakışını veren ifadelerden birisi şöyledir: "Bu hayat, bu dünya için geriye bir tek ilençlerim kaldı. Hamlet'in ilençlerini her zamankinden de şiddetli duyumsuyordu" (s.36). Roman karakterinin düşünce dünyasına yansıyan kültürel donanımının bir sonucu olan, *gönderge* yöntemiyle yapılan, alışılmış anlamda bir *metinlerarasılık* ve örneği kabul edilebilecek bu alıntıdaki gibi edebiyatın edebiyata kaynaklığı ile Selim İleri'nin yaptığı, yukarıdaki örneklerle gösterilmeye çalışılan edebiyatın edebiyata kaynaklığı farklıdır.

Selim İleri'nin "...hem kişisel anılarını hem geçip gitmiş bir dönemi hem kaybolan bir kültürü ve aynı zamanda nankörce yaklaşmış olduğumuz geçmiş edebiyatımızı da yeniden yaşatma isteği"¹⁸ ile kaleme aldığı anı, deneme, eleştiri havası da sezilen;

¹⁵ Jale Parla, **Don Kişot'tan Bugüne Roman**, İletişim Yayınları, I.Baskı, İstanbul 2000, s. 33. Parla; Rene Wellek'e ait ifadeleri, *Discriminations: Further Concepts in Criticism* (Nem Haven, 1970), s. 225'ten aktarır.

¹⁶ Kubilay Aktulum, bir metnin başka bir metin içerisinde yer almasını ya da anılmasının "Ortakbirliktelik İlişkileri" ve "Türev İlişkileri" olmak üzere başlıca iki şekilde olduğunu söyler: **Ortakbirliktelik İlişkileri**; *alıntı ve gönderge, gizli alıntı-aşırma, anıştırma şeklinde, türev ilişkileri* ise *yansılama, alaycı dönüştürüm, öykünme* şeklinde metinde kendini gösterir: **Metinlerarası İlişkiler**, Öteki Yayınevi, 2.Basım, Ankara 2000.

¹⁷ Selim İleri'nin 1999'dan önceki romanlarındaki *metinlerarasılığın* yeri için şu çalışmaya bakılabilir: Alpay Doğan Yıldız, **Selim İleri'nin Romanları Üzerine 'Okur Merkezli' Bir Yaklaşım**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1999.

¹⁸ Sema Uğurcan da romanlardaki bu havaya işaret eder. Bu metinlerin yer yer "okuyucu merkezli sanatkarca yazılmış tenkit metinleri olarak görme-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

“geçmiş edebiyatımız”ın da malzeme olarak kullandığı bu romanlarda dikkat çeken bir diğer husus da *tarihîlik*dir. Yazarın malzeme olarak kullandığı edebî ürünler çerçevesinde roman dünyasına taşıdığı sanatçılar; bu sanatçıların edebî, sosyal, siyasî ilişkilerinin zamanı ile yazma zamanı arasında tarihî roman olmanın önemli şartlarından biri olan *tamamlanma sürecine*¹⁹ haiz bir mesafe vardır. Edebiyatın da malzeme olduğu bu romanlarda tarihîlik açısından *tamamlanma sürecinin* ötesindeki kimi sosyal, siyasî olaylar, ünlü ya da kenarda kalmış gerçek kişilerin hayatlarından bazı kesitler gündeme getirilir, yorumlanır. Selim İleri'nin bu romanlarında da tarihî romanların özelliklerinden olan; olaylara, ilişkilere bilinenin dışında, “resmi tarih anlayışından az çok farklı”²⁰ yorumlar getirildiği görülür. Bu yorumlar daha çok edebî çevredeki ilişkiler etrafında olduğu gibi genellikle edebî çevreyle ilişkilendirilerek siyasî çevre ve olaylara dair de olabilmektedir. Meselâ **Kırık Deniz Kabukları**'nda edebiyat çevresiyle ilişkili olarak Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kimi Ankara ilişkileri de yorumlanır. **Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver** ise 20.yüzyıl Türkiye'sinde yaşanan pek çok önemli olayı gündeme getirir. S.Dilek Yalçın-Çelik bu romanın *tarihi romantik bir duyarlılıkla* metinselleştirildiğini belirtirken “edebiyat tarihinden göndermelerin” romanın malzemeleri arasında olduğuna dikkat çeker: “Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver tahlil edildiği zaman, zengin tarihsel verilerin yanı sıra, edebiyat tarihinden alınmış kimi göndermeler birbiri içerisine yerleştirilerek, tüm bunların nasıl

nin mümkün olduğunu” söyleyen Uğurcan, serinin ilk iki romanının “geniş birer deneme olarak değerlendirilebileceğini” belirtir: “Selim İleri ve Hatırlama'nın Sanatı”, **Selim İleri Kitabı, Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Doğan Kitap, I.Baskı, İstanbul 2007, s. 152,158.

¹⁹ Tarihi romanda, romanın yazılış zamanı ile eserde anlatılan zaman arasında belli bir zaman dilimi (60-70 yıl) yer alması gerektiğini, anlatılan olayın tamamlanıp bitmesi, tarihe mal olması gerektiğini söyleyen Hülya Argunşah bunu “tamamlanma süreci” olarak ifade eder: “Tarihle İlgili Romanlarda Tarif ve Tasnifli İlgili Bazı Tenkit ve Teklifler”, **II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, ss. 451-452.

²⁰ Mustafa Apaydın, “Biyografiyle Tarihin Sınırlarında Hıfzı Topuz'un Romanları”, **II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 438.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

romantik bir duyarlıkla ve estetik bir bakış açısıyla okura iletildiği görülecektir.”²¹

Sonuç olarak şunlar söylenebilir. Edebiyatın malzemesi en genel anlamda insan hayatıdır. Edebî ürünler de insandan bahseden ve insan tarafından ortaya konan ürünler olarak bu hayatın içerisinde yer alabilir, o ürünün oluşumuna yön verebilir. Selim İleri, 1990 sonrası yazdığı kimi romanlarında Osmanlı'nın son dönemlerinde-Cumhuriyet'in ilk yıllarında eser vermiş Türk edebiyatının belli başlı yazarlarını, bu yazarlarının eserlerindeki dünyayı, yazarların ve eserlerin dünyasındaki sosyal, siyasî ilişkileri romanlarına malzeme yapmıştır. Selim İleri bunu “geçip gitmiş bir dönemi, kaybolan bir kültürü, aynı zamanda nankörce yaklaşmış olduğumuz geçmiş edebiyatımızı yeniden yaşatma isteği” ve “bellek mimarlığı”²² için yapar. Selim İleri, edebiyatı romana malzeme yaparken roman türünün sınırlarıyla oynamış, özellikle son romanı **Daha Dün**'de bu sınırları çok zorlamış, belki aşmıştır.

KAYNAKÇA

“Selim İleri ile Söyleşi”, (Söyleşiyi yapanlar: Ethem Baran-Şaban Özüdoğru), **Bilimin ve Aklın Işığında Eğitim**, Haziran-Temmuz 2004, S.52-53, ss.21-28.

AKTAŞ Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yayınları, 5.Basım, Ankara 2000.

AKTULUM Kubilay, **Metinlerarası İlişkiler**, Öteki Yayınevi, 2.Basım, Ankara 2000.

²¹ S. Dilek Yalçın-Çelik, “Selim İleri'nin Tarihi Romantik Duyarlıkta Metinselleştiği Romanı: Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver”, **II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 609.

²² Hasan Bülent Kahraman'a göre *anımsamak* Selim İleri için, unutuşa karşı bir direniş alanıdır. Yazı ise gerek bilincin gerekse imgelemin zamana karşı direnişidir. Selim İleri'nin yaptığı bir *bellek mimarlığı*dır. Bu nedenle İleri, geçmiş *tekrarlayan*, geçmiş *sadece somutluğu içinde kaydeden* bir yazıcı değildir: “Selim İleri, Bellek ve Gelenek”, **Selim İleri Kitabı, Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Doğan Kitap, I.Baskı, İstanbul 2007, s. 59, 69.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

-
- APAYDIN Mustafa, "Biyografiyle Tarihin Sınırlarında Hıfzı Topuz'un Romanları", **II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, ss.437-447.
- ARGUNŞAH Hülya, "Tarihle İlgili Romanlarda Tarif ve Tasnifle İlgili Bazı Tenkit ve Teklifler", **II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007,ss.448-454.
- BAKHTİN Mikhail, **Karnavalda Romana**, Çeviren: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, I.Basım, İstanbul 2001.
- DEMİR Yavuz, **İlk Dönem Türk Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi**, Dergâh Yayınları, I.Basım, İstanbul 2002, s.24.
- HİSAR Abdülhak Şinasi, **Boğaziçi Mehtapları**, Yapı Kredi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2008.
- İLERİ Selim, **Yalancı Şafak**, Altın Kitaplar, İstanbul (Şubat)1984.
- İLERİ Selim, **Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın**, 2. Baskı, Can Yayınları, İstanbul 1991.
- İLERİ Selim, **Kırık Deniz Kabukları**, Can Yayınları, İstanbul 1993.
- İLERİ Selim, **Gramofon Hâlâ Çalıyor**, Yapı Kredi Yayınları, I.Baskı, İstanbul 1995.
- İLERİ Selim, **Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver**, Oğlak Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul 1997.
- İLERİ Selim, **Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin**, Oğlak Yayıncılık, I.Baskı, İstanbul 2000.
- İLERİ Selim, **Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak**, Doğan Kitap, 6.Baskı, İstanbul 2003.
- İLERİ Selim, **Yarın Yapayalnız**, Doğan Kitap, 2.Baskı, İstanbul 2004.
- İLERİ Selim, **Daha Dün**, Doğan Kitap, I.Baskı, İstanbul 2008.
- KAHRAMAN Hasan Bülent, "Selim İleri, Bellek ve Gelenek", **Selim İleri Kitabı, Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Doğan Kitap, I.Baskı, İstanbul 2007, s.59,69.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

- OKTAY Ahmet, **Selim İleri'nin Romancılığı ve Romanları; Şeytan Melek Soyтары**, Oğlak Yayınları, I. Baskı, İstanbul 1998.
- PALA İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara (Tarihsiz).
- PALA İskender, Leylâ ve Mecnun, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 27, Ankara 2003, ss. 162-164.
- PARLA Jale, **Don Kişot'tan Bugüne Roman**, İletişim Yayınları, I.Baskı, İstanbul 2000.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, 2.Basım, İstanbul 1996, ss. 348-353.
- TEKİN Mehmet, **Roman Sanatı I**, Ötüken Neşriyat, 4.Basım, İstanbul 2004.
- TİMUR Kemal, "Romanlarında Eserlerinin Reklamını Yapan Bir Yazar: Ahmet Midhat Efendi", **Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları 5**, İstanbul 2007, ss.61-69.
- UĞURCAN Sema, "Selim İleri ve Hatırlama'nın Sanatı", **Selim İleri Kitabı, Şimdi Seni Konuşuyorduk**, Doğan Kitap, I.Baskı, İstanbul 2007, ss.149,162.
- UŞAKLIGİL Halid Ziya, **Kırk Yıl**, Özgür Yayınları, (Yeniden düzenlenmiş) I.Baskı, İstanbul 2008.
- YALÇIN-ÇELİK S.Dilek, "Selim İleri'nin Tarihi Romantik Duyarlıkta Metinselleştiği Romanı: Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver", **II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, ss.609-625.
- YILDIZ Alpay Doğan, **Selim İleri'nin Romanları Üzerine 'Okur Merkezli' Bir Yaklaşım**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1999.
- YILDIZ Ecevit, **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, İletişim Yayınları, I.Baskı, İstanbul 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*